

BIA-P. 2.3.1/2-68

การทำชีวิตให้มีธรรมะ

[ชุดลอยปทุม อันดัม ๖๘]

พุทธทาสภิกขุ

อุทิศนา

ลอยธรรมะมาลัย
แผ่ธรรมะรังษี
มันหมายจะเสริมศาสน์
ปลอดภัยพินาศ, คง
หากแล้งพระธรรมญาณ
จะครองโลกเป็นอากร
จะทุกข์ทนทั้งคืนวัน
ด้วยเหตุอหังการ
บรรษัทพระพุทธองค์
ตามแนวพระธรรมนำ
เผยแผ่พระธรรมทาน
แปดหมื่นสี่พันนัย

ลงสู่โลกอันเบียดบีบ
ตามพระพุทธทรงประสงค์ ฯ
สถาปน์โลกให้อยู่
เป็นโลกศุขสถาพร ฯ
อันธพาลกลีบ
ให้เลวลุสเตรัจฉาน ฯ
พิฆาตกันบมีประมาณ
เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ
จึงประสงค์ประกอบกรรม
ให้โลกผ่องผ่องพันภัย ฯ
ให้ไพศาลพิชิตชัย
อุทิศทั่วทั้งปถพี ฯ

พ.ท.

๒๕๒๓

การทำชีวิตให้มีธรรมะ

[ชุดลอยปฐม อันดับ ๖๘]

พุทธทาสภิกขุ

บรรยายแก่คณะนักศึกษา

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตธนบุรี

ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม

อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

๑๓ ตุลาคม ๒๕๒๗

ศรัทธาบริจาค

ของ

ผู้มาเยี่ยมสวนโมกข์แต่ละปี

พิมพ์ครั้งที่ ๑/๔,๐๐๐ เล่ม

สิงหาคม ๒๕๒๘

(สงวนลิขสิทธิ์)

ศึกษากันทำอะไร?

โลกยุคนี้ มีศึกษา กันทำไหน
ยุวชน รุ่นใหม่ ได้คลุ้มคลั่ง
บ้างติดยา เสพติด เป็นติดตั้ง
บ้างก็ฝัง หัวสูม ลุ่มหลงกาม

บ้างดูหมิ่น พ่อแม่ ไม่มีคุณ
บ้างก็เห็น เรื่องบุญ เป็นเรื่องพาล่าม
บ้างลุ่มหลง love free เป็นดิงาม
บ้างประณาม ศาสนา ว่าบ้าบอ

บ้างไปเป็น ยิปปี มีหลายชนิด
บ้างทวงอิส— ระพัน จนเหลือขอ
บ้างที่มี ดึกกริมาก โหกฮากพอ
โลกเราหนอ ให้ศึกษา กันทำไร.

พุทธทาส อินทนนท์

อนิเมทา

การพิมพ์หนังสือ ชลระ นั้นเป็นธรรมทาน ในสมัย
นี้โลกกำลังขาดแคลน ธรรมะอย่างยิ่ง เช่นนี้ เป็นสิ่งที่
เหตุผล และควรแก่การอนิเมทา, จึงขออนิเมทา.

คำว่า "ธรรม" เมื่อกล่าวถึง มีความหมาย มาก
มาย นานาประการ, แต่ประการที่สำคัญที่สุดนั้น ธรรมะ
คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ในทุกโอกาสของ
ชีวิต หน้าที่ ทุกข้อทุกตอน แห่งวิถีชีวิตของ เขา,
เมื่อความดี ดีดัง อยู่อย่าง สมบูรณ์ นับ โดย ส่วน ตัว และ
ส่วนรวม, นั่น คือ โลก.

โลกขาดแคลนธรรมะ เพราะ ไม่รู้ จัก สิ่ง ที่ เกี่ยวข้อง
กับ ธรรมะ อย่าง ถูกต้อง ตั้ง แต่ แต่ แล้ว เพราะ คือ อยู่
แต่คนเป็นกลาง ในนครสวรรค์อันเกิดจากประการที่
ผิด ธรรมะ นั้นเอง. สัตว์ชาติ ก่อสร้างชีวิตคน ประกอบ
ชีวิตในนครสวรรค์นั้น และเจริญเติบโตในหน้าที่การงาน
นับ มี ชีวิต ที่ เป็น ที่ ใจ นี้ นับ เมื่อ ทั้ง ตัว. มชชาติใดสัก
สิ่งใดสิ่งใด คนนั้นนี่ที่ ไม่ ได้ ได้ มี ธรรมะ ที่ เป็น ที่
ใจ แล้ว; แต่ แต่ ให้ มี แต่ คือ ชีวิต ที่ เป็น ที่ ใจ
ตลอด เวลา เป็น มา แล้ว. เขาเห็นว่า หน้าที่ ของ เขา มี คือ
เมื่อ แต่ เขา เมื่อ คือ ชีวิต ที่ เป็น ที่ ใจ นี้.

โลกส่วนใหญ่นี้ กำลังตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ จึง

เรย์กิดดา โลกที่ก่อกำเนิดมาตลอดมา สัจธรรม สัจธรรม
ทุกประการ; มีแต่ธรรม คือสิ่งที่มีอยู่ทุกหนทุกแห่งในสิ่ง
ที่มีอยู่ ทุกที่ปรากฏอยู่ในโลกปัจจุบันนี้. แม้จะมีพระผู้
องค์ใด องค์หนึ่ง หรือองค์ใดก็ตาม สัจธรรมนั้น สัจธรรมใด ก็ยิ่งเต็ม
ไปด้วยสิ่งที่มีอยู่แล้วในสิ่งที่ปรากฏในโลกรวมทั้งในโลกรวมตั้งแต่
ในพลาโต คอรัซซึส อันทอนาค วัลสัจธรรม เดอเลอชัวร์ สัจธรรม
ของ สอกราบ (Socrates) สอคราตีส และ อาริสโตเติล (Aristotle)
รวมทั้ง ระนาคอ อันทอนาค ที่มี ความในสิ่งที่มีอยู่แล้ว
ใน สัจธรรม, การที่อันหนึ่งอันใด ก็มีทั้งโลก แม้ในสิ่งที่มีอยู่แล้ว
อยู่ในธรรม โดยสัจธรรม. ผลแห่งธรรม ที่มีต่อ
สิ่งที่มี ที่ปรากฏ ธรรมะมีอยู่ในโลก.

ทุกสิ่งทุกอย่างจะเกิดขึ้น มันมีสิ่งที่มีอยู่ไม่ได้เสียแล้วที่
จะมีในสิ่งที่มีอยู่แล้ว. มันมีอยู่ให้มันมีอยู่แล้ว และพอ
จะมีคนคนหนึ่ง เขาก็มีอยู่แล้วที่มีอยู่แล้ว สัจธรรมนั้น
แล้วก็มี โดยไม่ต้องอะไรในโลกนี้แล้วแต่มีอยู่แล้วใน
สัจธรรมโดย แต่พระผู้. แต่พอที่มันมีอยู่แล้ว สัจธรรมนั้น
เห็นได้ สิ่งที่มีอยู่แล้ว และมีอยู่แล้ว และเขายังมีอยู่แล้ว
ที่ปรากฏ; เพราะสัจธรรมมีอยู่แล้ว สัจธรรมนั้น
โลกที่มีอยู่แล้ว ธรรมะมีอยู่แล้ว สัจธรรมนั้น
แล้ว ธรรม นั้นเอง; แล้วได้มีอยู่แล้ว สัจธรรมนั้น
ของกัน และกัน ที่มีอยู่แล้ว เพื่อที่พระผู้จะมีอยู่แล้ว
ในธรรมนั้น. พระผู้ที่มีอยู่แล้ว สัจธรรมนั้น
ที่มีอยู่แล้ว สัจธรรมนั้น สัจธรรมนั้น สัจธรรมนั้น

การรู้จักธรรม คือการรู้เอาธรรมนั้นอย่างถูกต้อง คน
 ไม่ฉลาดในธรรมในสิ่งใด แม้ในความเป็นจริงด้วย ก็คิดสิ่งซึ่งผิดอยู่
 กับสิ่งใดอย่างยืดยาว หมายความว่า ความเป็นจริง ความสุขขันธ์นั้น ย่อม
 มีเป็นนิตย์แท้แห่ง ความฉลาดในสิ่งใด จึงรู้แจ้งที่รู้ธรรมอย่างแท้-
 ธรรม. ความเห็นแก่ตัว ย่อมเกิดไม่ได้ เพราะเหตุนี้. ความรัก
 เพื่อความสุขด้วย ย่อม มีได้โดยง่าย แม้ว่าจะมีความเห็นอย่าง
 ใดก็ตาม รู้ว่า ย่อม ภายหลังจากเพียงไร. ผู้ประพฤตธรรม ย่อม
รู้สิ่งซึ่งสุข เมื่อรู้สิ่งใดก็ตามได้ประพฤตธรรม หรือเมื่อได้ทำ
 หน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง. ความเพียรอย่างใด ใน
 ธรรมนี้ ทำให้รู้สิ่งซึ่งสุข. มีหัวใจความสุขอันเป็นสมาธิ
 คือ สุขเวทนามากกว่าเมื่ออื่น คือ ๓๓ หรือมากกว่านั้น ๓๓ และ
 ๓๓ นี้เป็นความสุขอย่างใดก็ตามเหล่านั้น เสียแล้ว.

ธรรม: ข้อใดในธรรมที่รู้จักอย่างถูกต้อง รู้จักสิ่ง
 แปรต่างสิ่งใด และสิ่งอื่นอย่างถูกต้อง, มีหน้าที่ที่ทราบ
 ทรัพย์สินสมบัติ ได้โดยละเอียดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีธรรมน่ายุติอย่าง
 ถูกต้อง คือเป็นไปเพื่อ สันติสุขสันต์บุคคล และ สันติภาพ
ของสังฆสมาคม โดยสันนโดย, มีสังฆกิจทุกประการอัน
 ๓๓ แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน และพสกนิกรชาติอื่นด้วย, มีเมตตา
 ความดีความงาม หรือเห็นแก่คนอื่น แม้แต่เห็นด้วยดี. สิ่ง
 นี้เรียกว่า ชาติ, ชาติธรรม, หรือ ข้อใดโดยละเอียด ย่อมมี
 แก่ผู้ประพฤตธรรม. ข้อนี้ หมายถึง ความว่า ๓๓ มีสิ่ง
 หรือความสุขขันธ์นี้, มีแต่ สวรรค์ นี้ตั้งแต่โลกนี้
 หมายความว่า ธรรม มีเหล่านี้เป็นนิตย์.

เขา มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำนวนการฝึกเขา เพื่อให้
รู้สึกสิ่งทั้งปวง อย่างถูกต้อชอบที่มันเป็นจริง เพื่อมีสติอยู่ได้
อย่างสงบสุข มีใช้มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำนวนไว้ไว้
คือ 4 นี้เขาตกเป็นทาสของกิลเลส คนในเข้ไม่มีหนี้ ในเข้ไม่มี
เป็นกันอยู่ โดยมากในโลกปัจจุบัน เข้ทำด้วยขาด ขวามะ.
เข้มีงัดมีโลกนอกตัวเราไม่ได้ ก็จริง แต่เขาสามารถควบคุม
ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ 4 นี้สัมพันธ์โลก แต่ในลักษณะนี้
จะไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่เราได้ โดยอาศัย ขวามะ นั่นเอง. ที่
คุณในโลก ทำได้เช่นนี้" โลกนี้ ก็เป็น โลกที่สงบงาม อยู่อยู่
สัว หรือเป็นโลกของ พระศรีอารยเมตไตรย นี่น้าท่านทำกัน
ก่อน เพราะเป็นโลกที่ ดีมีสุข มีดีอยู่ ขวามะ.

ทางโลก ของโลกปัจจุบันนี้ มีอยู่ทางเดียวนี้ เท่านั้น
คือ เดินไปตามทาง ขวามะ. การช่วยกัน ทุกคน ได้เดินไปตาม
ทาง ขวามะ ย่อมเป็นกุศลอันยิ่งใหญ่ และสุขสุด. ขอให้
การวัดการฝึกปฏิบัติ ขวามะ นี้ เต็มแพรวนี้ ลงสู่ใจ ประ
โยชน์เต็ม ตามความประสงค์ ทั้งแก่ผู้ทำด้วยดีแล้ว แล้ว
ผู้ที่ยังมีสติอยู่ โดยทุกแห่งทุกมุมเถิด. ข้าพเจ้าขออุ
ไมทาน ปฏิบัตินี้ให้ด้วย เป็นอันดี.

พุทธทาส อินทปัญโญ

การทำชีวิตให้มีธรรมะ.

ท่านนักศึกษา ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

ขอแสดงความยินดี ในการมาที่นี่ ของท่านทั้งหลาย
ในลักษณะอย่างนี้ คือ แสวงหา สิ่งที่เรียกกันว่า ธรรมะ
สำหรับไปใช้เป็นเครื่องดำเนินชีวิต ให้ดีที่สุดเท่าที่จะ
ทำได้ นี่เป็นสิ่งที่ขออนุโมทนา.

และมีพิเศษว่า ระหว่างที่พักอยู่ที่นี้ ก็สามารถที่จะ
ลองปฏิบัติอะไรก็ได้ทุกอย่าง ตามที่ต้องการ ; แม้ที่สุด
เท่าว่านั่งกลางดิน ซึ่งไม่เกยหนัง ; เกยหนังในตึกเรียนราคา

ธรรมบรรยายแก่คณะนักศึกษาศาสนาบัณฑิตวิทยาลัยพระจอมเกล้า,

วิทยาเขตธนบุรี ๑๓ ตุลาคม ๒๕๒๗

ล้าน. เคี้ยวมันฝรั่งกลางคืน เหมือนกับว่ามดแมลงต่างๆ มันก็เป็นสิ่งที่มีความหมาย และเป็นการศึกษา การกิน การอยู่ การประพฤติกระทำใดๆ ที่มันแปลกจากที่เคยอยู่ในกรุงเทพฯ มันก็ล้วนแต่เป็นการศึกษา.

หลายคนหลุดปากออกมาว่า มันเหมือนกับคนละโลก, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิ่งแวดล้อมของธรรมชาติ มันผิดกันอย่างกับคนละโลกจริงๆ. ฉะนั้น คนที่อาศัยอยู่ในสถานที่ที่ต่างกันเช่นนี้ ก็ย่อมมีความคิดความรู้สึกต่างกันไป ตามแบบนั้น ๆ; ถ้ามีความรู้สึกอะไรเกิดขึ้น จากการเป็นอยู่อย่างต่ำ อย่างง่ายที่สุด อย่างที่กำลังอยู่ที่นี้ ก็ขอได้สนใจ เก็บเอาไปเป็นทุนสำหรับการศึกษาระยะต่อไปข้างหน้า.

ศึกษาธรรมะ ต้องเรียนจากความรู้สึกในใจ.

จะพูดถึงปัญหาขัดข้องในการศึกษาธรรมะ แก่ท่านทั้งหลายพอสมควร ก็คือว่า ธรรมะแท้จริง ไม่ใช่ตัวหนังสือ และ ไม่ใช่เรียนได้จากหนังสือ. ธรรมะแท้จริง ต้องเรียนจากความรู้สึก ที่มีอยู่ในใจ, ความรู้สึกกึกก้องอะไร

ก็ตาม ที่มีอยู่ในใจ, ถ้าเรียนจากสิ่งเหล่านั้นแล้วก็รู้ธรรมะ. เรียนจากหนังสือก็รู้หนังสือ, รัฐบาลที่เขากับันทีอะไรกันไว้ เป็นเครื่องช่วยจำ อย่างนี้เสียมากกว่า, สิ่งที่ได้ผ่านไป มันไม่ใช่มีค่าหรือมีความหมาย เท่ากับหนังสือที่บันทึกไว้. ฉะนั้น เราจะต้องเอาความรู้สึกโดยตรงขึ้นมา เพื่อเป็นบทเรียนสำหรับการศึกษา.

เขาใช้คำพูดกันคำหนึ่ง ซึ่งอยากจะขอให้สนใจและจำเอาไว้คือคำว่า spiritual experience, experience นี้ไม่รู้จะแปลว่าอะไร, แต่เชื่อว่าคงเข้าใจกันอยู่แล้ว; โดยใจความก็คือสิ่งที่ได้มาด้วยความรู้สึกแล้ว นี้เรียกว่า experience. และ spiritual นั้นคือเรื่องฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณ ไม่ใช่ฝ่ายวัตถุ; แต่โดยเหตุที่จิตหรือวิญญาณ มันก็เกี่ยวข้องกับวัตถุอยู่บ้าง เป็นธรรมดา, เพราะฉะนั้นก็เกี่ยวข้องอยู่บ้าง. แต่ความมุ่งหมายโดยแท้จริงนี้ เรามุ่งหมายทางฝ่ายวิญญาณ คือความรู้แจ้ง. ทุกอย่างที่ผ่านมาในชีวิต ย่อมผ่านไปอย่างที่เป็น spiritual experience ได้ทั้งนั้นเลย ทุกเรื่องเลย. และเราก็มีสติปัญญาเติบโตขึ้นมา ก็ด้วยสิ่งนี้แหละ, ด้วยสิ่งนี้มันขยายตัวออกไป สติปัญญามันก็ขยายตัวออกไป, ความรู้ในค่านิจค่านิยามันก็ขยายตัวออกไป.

นี่คือสิ่งซึ่งเป็นความจริง ซึ่งค่อนข้างจะเร้นลับ; บางคนก็ไม่ได้สนใจ, ยิ่งกว่านั้นก็คอยแต่จะอ่านหนังสือ, จะจดจำจากหนังสือ, จะใช้หนังสือเป็นที่พึ่ง, แล้วคนเหล่านี้ก็รู้ธรรมะแบบในหนังสือ, ไม่รู้ธรรมะแบบที่จะต้องได้รับจากจิตใจ. ฉะนั้น ขอให้สังเกตจนรู้จักสิ่งเหล่านี้ ซึ่งที่แท้เราก็มีมาตั้งแต่ก่อนแต่ออก, ตั้งแต่คลอดจากท้องแม่ สิ่งที่เราเรียกว่า spiritual experience มันก็เริ่มตั้งต้น. แต่ว่ามันตั้งต้นน้อยมาก ตั้งต้นไม่พอ, แล้วมัน เดิน ไปผิด เดินไป ผิดเสียตั้งมากมาย กว่าจะกลับตัวได้เข้าสู่แนวทางถูกนั้น มันเสียเวลาไปตั้งมากมาย. นั่นแหละ คือเหตุที่ทำให้ไม่รู้จักรั ธรรมะ ทั้งที่ธรรมะเป็นทั่วธรรมชาติ ๆ; ธรรมชาติธรรมคานี้แหละ ธรรมชาติของธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติ อยู่ในตัวมันเอง.

ฟังสนใจธรรมะ ๔ ความหมาย.

ขอให้สนใจ การแบ่งธรรมะออกเป็น ๔ ความหมาย ว่าธรรมะ คือธรรมชาติ, ธรรมะ คือกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, และ ธรรมะคือ

ผลที่เกิดมาจากหน้าที่นั้น ตามกฎของธรรมชาติ. ถ้ารู้จัก
 สิ่งทั้ง ๔ นั้นแล้ว ก็เรียกว่ารู้จักตัวธรรมะมากมายทีเดียว;
 แล้วก็จะง่ายในการที่จะจัดพวกความรู้ต่างๆ ของเรา ที่รู้อยู่
 แล้วนี้ว่า มันอยู่ในพวกไหน, มันอยู่ในพวกไหน :

ความรู้^๕เป็นความรู้เรื่อง *ตัวธรรมชาติ*,

ความรู้^๕เป็นความรู้เรื่อง *ตัวกฎของธรรมชาติ* ซึ่งสิง
 สถิตอยู่ในสิ่งทุกสิ่ง ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต,

แล้วกฎเกณฑ์อันนั้น มันสำคัญถึงกับว่า ถ้าใคร
 ไม่ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องแล้ว ก็คือตาย; ลองประพฤติ
 ให้ผิดกฎของธรรมชาติจริงๆ ดูเถอะ มันก็ตายแหละ.

ฉะนั้นจึงต้องรู้ สำหรับประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง
 อันนี้เรียกว่า *หน้าที่* ที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามกฎของ
ธรรมชาติ.

ครั้นปฏิบัติแล้ว ผลก็ย่อมเกิดมาโดยสมควรแก่
 การปฏิบัติ, ก็ตามกฎของธรรมชาติอีกเหมือนกัน.

นี่คือ ธรรมะในความหมายใหญ่ๆ ความหมาย
 กว้างๆ ที่ถ้ารู้แล้วก็จะเป็นการดีมาก, แล้วก็จะเข้าใจได้ว่า

ศึกษาไม่ได้จากหนังสือ หรือศึกษาไม่ได้จากการพูดจาใน
ห้องเรียน, อะไรทำนองนี้ เป็นไปไม่ได้ เพราะมัน ต้อง
สัมผัสกับสิ่งนั้นโดยตรง แล้วก็รู้ว่าสิ่งนั้นคืออะไร.

๘๑ เรื่องของชีวิต.

ทีนี้ถ้าจะใช้คำอีกแนวหนึ่ง, ใช้การพูดอีกแนว
หนึ่ง ก็จะพูดว่า ธรรมชาติเป็นเรื่องของสิ่งที่มีชีวิต; ถ้า
มันไม่มีชีวิต มันก็ไม่มีปัญหาอะไร ก็มันเป็นทุกข์ไม่ได้,
เป็นทุกข์ได้แต่สิ่งที่มีชีวิต มีจิตรู้สึกนึกเท่านั้น.
ฉะนั้นธรรมชาติมันเป็นเรื่องของสิ่งที่มีชีวิต ถ้าไม่มีชีวิตเช่น
ก้อนหินหรืออะไรนี้ มันก็ไม่มีปัญหาอะไร, มันก็ไม่ต้องเรียน
ธรรมชาติ หรือปฏิบัติธรรมชาติอะไร.

นี่เราทุกคนนี้เป็นสิ่งที่มีชีวิต แล้วก็ในระดับสูงเสีย
ด้วย คือสูงกว่าระดับต้นไม้ทั้งหลาย ซึ่งมีชีวิต, แล้วก็สูง
กว่าระดับสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย ซึ่งก็มีชีวิต, เดียวกันก็มี
ชีวิต ในระดับที่เรียกกันว่าคนหรือมนุษย์ แต่แล้วก็ดูเอาเอง
ก็แล้วกันว่า คนแต่ละคนนั้น รู้จักสิ่งทีเรียกว่าชีวิตกัน
ก็มากน้อย? แม้ทำงานทั้งหลายที่นั่งอยู่ที่นี้ ก็ลองถามตัวเองดู

ว่ารู้จักสิ่งที่เรียกว่าชีวิตนั้นกันอย่างไรบ้าง? หรือก็มากน้อย? บางทีจะไม่ได้มาศึกษาธรรมะ เพื่อประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตด้วยซ้ำไป มันเป็นแค่เพียงรำลือ ว่าดีน่าศึกษาก็เห่ๆ ตามๆ กันไปศึกษาธรรมะ ไม่ได้มุ่งหมายว่าจะเอาไปใช้เป็นทางดำเนินของชีวิต.

ข้อนี้ก็เพราะเหตุว่า **ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าชีวิต** อย่างเพียงพอที่จะศึกษาธรรมะ, บางคนอาจจะเป็นเอามากๆ ถึงกับว่าไม่เคยนึกไม่เคยคิด ว่าสิ่งที่เรียกว่าชีวิตมันมีอยู่ด้วยซ้ำไป. ลองสังเกตดูให้ดี คนบางคน จะถึงขนาดที่เรียกว่า **ไม่รู้ว่ามีชีวิต หรือตัวมีชีวิต, ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าชีวิต** อย่างนั้นมันก็มี. แต่ว่าถ้าเป็นนักเรียนนักศึกษา ได้ยินคำว่าชีวิตจนชินหู แล้วก็เคยใช้คำพูดคำนี้พูดจาด้วย, แต่ถึงอย่างนั้นก็เถอะ ระวังให้ดี มัน อาจจะรู้จักชีวิต, แต่ในค่านอก หรือด้านวัตถุ หรือในด้านแห่งความโง่เขลาอยู่.

ศึกษาธรรมะไม่สำเร็จเพราะไม่รู้จักชีวิต.

ความหมายของคำว่าชีวิต สำหรับความโง่เขลามืออย่างหนึ่ง, สำหรับความรู้แจ้งเห็นจริงนั้น มันมีอีก

อย่างหนึ่ง. ถ้าเรายังไม่มีความรู้แจ้งเห็นจริงอย่างเพียงพอ, เราก็ไม่อาจจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่าชีวิต โดยแท้จริง โดยครบถ้วน โดยสมบูรณ์ หรือโดยลึกซึ้งได้. นี่แหละคือปัญหา, ปัญหาที่ว่า ทำไมจึงไม่ประสบความสำเร็จในการศึกษารรณะ. มันเหมือนกับคนที่ว่า ไม่รู้ว่าเป็นโรคอะไร ก็เที่ยวหายากินเพื่อ ๆ ไปตามเขาว่า, อย่างนั้นมันจะได้ผลอย่างไร.

ผู้ที่มาสู่ธรรมะ, เพื่อจะมีธรรมะเป็นหลักปฏิบัติ, แต่ไม่รู้ว่าจะชีวิตนั้นมีปัญหาอย่างไร หรือถึงกับไม่เคยสำนึก เรื่องว่ามีชีวิตด้วยซ้ำไป; แต่ก็มาสนใจศึกษา แสวงหาธรรมะ ก็ไม่รู้ว่าจะเอาไปทำอะไร. เหมือนคนที่ไม่ได้เจ็บไม่ได้ไข้อย่างไร ก็เที่ยวแสวงหายากิน; ใครว่ายาอะไรดี ก็กิน ๆ ๆ ไปอย่างนั้น, มันไม่เกิดประโยชน์อะไร; อย่างน้อยก็ ควรจะรู้จักสิ่งพื้นฐาน ที่เรียกว่าชีวิตนี้ กันเสียบ้าง ตามสมควร, ต้องใช้คำว่าตามสมควร; เพราะว่าคนจะรู้จักชีวิตได้จริงนั้น มันต้องได้ผ่านชีวิตไปจบแล้ว, จะมีอายุ ๕๐ ปี ๑๐๐ ปี ก็จะมีอีก. เอามาทำกันก็เอา ว่าคนที่อายุ ๒๐ — ๓๐ ปี จะรู้จักสิ่งที่เรียกว่าชีวิต เท่ากับคนอายุ ๕๐ ปี

๑๐๐ ปีได้หรือไม่? ในเมื่อเป็นคนอยู่ในระดับมาตรฐานเดียวกัน ศึกษาอย่างเดียวกัน ะไรอย่างเดียวกัน พยายามอย่างเดียวกัน.

แต่ว่าในโลกนี้ แม้จะไม่ได้พยายามศึกษา โดยตรง โดยเจตนา ความรู้นั้นก็เกิดเองโดยธรรมชาติ สะสมไว้เป็น spiritual experience นั้นแหละมากขึ้น ๆ, แล้วก็ตั้งแต่กล่อตมาจากท้องแม่ พอมาสัมผัสโลกนี้ ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็รู้ว่ามิอะไร ทางตาเห็นอะไรมีอะไรอย่างไร ทางหูได้ยินอะไรมีอะไรอย่างไร ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ผิวหนังนี้ และทางจิตใจเอง. ฉะนั้น เต็ก ๆ เขาก็ได้เรียนรู้สิ่งเหล่านั้นมาโดยธรรมชาติ.

นี่มันเกี่ยวกับว่า วัฒนธรรมในบ้านเรือน; ถ้าในบ้านเรือนไหน มีวัฒนธรรมดีถูกต้อง มีวัฒนธรรมเป็นหลักธรรมะ ถอดรูปออกมาจากศาสนา, อบรมสั่งสอนกัน อยู่ในบ้านเรือน ก็เป็นโชคดีสำหรับเด็กทารกเหล่านั้น ที่เติบโตขึ้นมา ในวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องศาสนา หรือความถูกต้อง ก็จะรู้นั้นมาอย่างถูกต้อง. แต่ถ้าในสกุลในครอบครัว ที่มีวัฒนธรรมแล้ว หรือไม่มีความวัฒนธรรมเลย มันก็ไม่มี

ทางที่จะรู้ว่าอะไรดีอะไรถูกต้อง, แล้วอาจจะเห็นกลับกันเสีย
 ทั่วก็ได้.

ความเป็นอยู่ทั่วไป ทำให้โง่ไม่รู้จักรชีวิต.

แล้วยิ่งกว่านั้น โดยทั่วไป การเป็นอยู่ตาม
 ธรรมดาสามัญนี้ มันทำให้โง่. เด็กทารกกินของอร่อย
 เอ้า! แม่ก็ว่าอร่อย, เอ้า! อร่อยๆ. นี่มันก็เกิดความคิด
 รู้สึกคิดนึกว่า เราเกิดมาสำหรับกินให้อร่อย; ถ้าไม่อร่อย
 ก็บอกว่าไม่อร่อย แล้วก็เกิดเรื่องร้องไห้, เกิดเรื่องโกรธแค้น
 อะไรกันขึ้นมา. นี่สัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น ใจ นี้ ทำ
 ให้โง่มากขึ้นทุกทีๆ คือหลงรักในสิ่งที่น่ารัก, หลงโกรธ
 เกลียดในสิ่งที่น่าโกรธน่าเกลียด, เป็นอย่างนี้มาจนโต. นี่โกรธ
 ไม่เป็นอย่างนี้ก็ลองคิดดู; ถ้าเป็นอย่างนี้ ก็แปลว่าเราเสีย
 เวลาโง่หนักเข้า โง่หนักเข้า โง่หนักเข้า, จนกว่าจะมาเป็น
 ผู้ใหญ่ คนแก่คนเฒ่า ได้ยินเรื่องธรรมะธัมมโมว่าไม่จำเป็น
 จะต้องไปโง่ รักสิ่งที่น่ารัก เกลียดสิ่งที่น่าเกลียด โกรธ สิ่ง
 น่าโกรธ กลัวสิ่งที่น่ากลัวนี้ มันไม่ต้องไปเสียเวลาขนาดนั้น

นี้เด็กทารกถูกสอนให้กลัว : กลัวความมืดบ้าง กลัวอะไรก็ไม่รู้ กระทั่งให้กลัวผีกลัวสาว กลัวเทวดา กลัว โชคชะตาปราศ, นั่นแหละคือการทำให้โง่มากขึ้นๆ. เขาจึง ดำเนินชีวิตไป โดยที่ไม่รู้จักตัวชีวิตนั้นเลย; มันก็มีหลัก แต่เพียงว่า ยินดีสิ่งที่น่ายินดี, ยินร้ายในสิ่งที่น่ายินร้าย มัน ก็มีเท่านั้นเอง, เด็กโตขึ้นมา แล้วก็หลงใหลในความ เอรีตอว์รอยสนุกสนาน ขอให้ลองคิดดู. แล้วก็อุตส่าห์เรียน หนังสือ, อุตส่าห์เรียนหนังสือ, ก็ ปล่อยให้อุตส่าห์เรียน หนังสือ จะได้ทำงานดี จะมีเงินมาก แล้วก็จะมาซื้อหา สิ่งที่สวยงาม เอรีตอว์รอยสนุกสนาน. เด็กๆ จึงเรียนหนังสือ, แม้โตแล้ว นี้แหละ จะเรียนระดับมหาวิทยาลัย เขาก็ยังคิดว่า จะเอาเงิน มากๆ นั้น มาซื้อหาสิ่งที่สวยงามเอรีตอว์รอยสนุกสนานด้วยกัน ทั้งนั้น, แปลว่า ความโง่นั้นยังครอบงำอยู่, ไม่เคยมีความ คิดที่ว่า เราจะออกมาเสียจากอำนาจอันนี้ ซึ่งเป็นสิ่งเลวร้าย คือเป็นโมหะ เป็นอวิชชา แล้วก็ เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์.

นี่เรียกว่าชีวิตที่ได้ผ่านมา จนถึงเป็นหนุ่มเป็นสาว เวลานี้ มันมีอะไรก็เรื่อง ที่ทำให้โง่ลงไป? มันมีอะไรก็เรื่อง ที่ทำให้ฉลาดขึ้นมา? ถ้าฉลาดก็ฉลาดสำหรับจะโง่; คือ

ฉลาดสำหรับจะรักให้มาก, จะเกลียดให้มาก, จะกลัวให้มาก จะโกรธให้มาก, จะทำอะไรให้มันมาก, มากกว่าที่คนไม่ฉลาด ก็ทำได้. นี่มันคือฉลาดสำหรับจะให้โง่; ฉะนั้นในโลกนี้ จึงมีคนโง่ มีการเล่าเรียนศึกษาดีในระดับสูงสุด แต่แล้วก็โง่ คือเอาเปรียบ คอยเอาเปรียบ คอยขูขู่ครีค คนอื่น เผลอไม่ได้ เขาก็คคโง่เอาเปรียบและขูขู่ครีค เพราะความ เห็นแก่ตัว.

ระวัง ข้อที่ว่า ยิ่งฉลาดแล้วยิ่งเห็นแก่ตัว เพราะว่าไม่มีธรรมะเข้ามาควบคุมความฉลาด. ยิ่งฉลาด เท่าไรยิ่งเป็นอันตรายเท่านั้น ถ้าไม่มีธรรมะเข้ามาควบคุม ความฉลาด ให้มันเดินถูกต้อง. ฉะนั้นอย่าอวดดี หรือ อย่างนิยมชมชอบว่า คนนี้ฉลาด, คนนี้ฉลาด โอ้ก็วสูงอะไรสูง ยิ่งโอ้ก็วสูง แล้วจะยิ่งโง่แก่่ง ถ้าธรรมะไม่เข้ามาควบคุม.

จิตเดินทางผิดจึงมีปัญหา.

ฉะนั้น ขอให้เรารู้ว่า ปัญหาที่มีอยู่จริง คือพอ คลอดออกมา ก็เริ่มเดินทางผิดในด้านจิตใจ, พอใจ ที่จะได้ ตามที่ความรู้สึคนั้น ๆ ต้องการ โดยไม่รู้สึกรู้ว่านั่น

เป็นความรูสึกของกิเลส, ธรรมะยังไม่ทันจะเกิด กิเลส
 มันก็เกิดเสียเต็มทีไปหมด; พอเกิดทากรู้จักรัก มันก็เกิด
 กิเลสประเภทรัก, พอรู้จักโกรธ มันก็มีกิเลสประเภทโกรธ
 ประเภทเกลียด ประเภทกลัว ประเภทวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์
 หลงใหลมัวเมา, กิเลสยึดครองแผ่นดิน คือชีวิต แผ่นดิน
 ชีวิตนี้ กิเลสยึดครองมาก่อน, เจ้าของมัน คอยแต่แสวง
 หาสิ่งสวยงามเอรีตอร้อย สนุกสนาน. จะว่าอีกทีหนึ่ง ก็ว่าดี
 เหมือนกันแหละ มันเป็น motive ช่วยให้มีวิชาเล่าเรียน
 วิชาทำงาน; แต่แล้วมันนำเสนอสารที่ว่า ถ้าได้เงินมา
 จากการทำงานแล้ว ก็ไปซื้อหาเหยื่อให้แก่กิเลส คือสิ่งที่จำเป็น
 บำเรอกิเลส ก็ได้แก่ความสวยงาม เอรีตอร้อย สนุกสนาน
 ทางวัตถุทางเนื้อหนังมันนั่นเอง. นี่คือตัวปัญหา.

ถ้าไม่เข้าใจ หรือ ไม่มองเห็นว่ามีปัญหา ก็ยากที่จะ
 ศึกษาธรรมะ, จะไม่รู้ธรรมะที่เป็นธรรมะ, และจะเป็น
 ธรรมะสำหรับว่า ธรรมะสำหรับพูด ธรรมะที่มันดับ
 ความทุกข์ไม่ได้. นี้ขอให้สนใจรู้จักสิ่งที่เรียกว่าชีวิตๆ กัน
 ให้ดีๆ; อายุ ๑๐ ปี รู้จักชีวิตเท่าไร, อายุ ๒๐ ปี รู้จัก

ชีวิตเท่าไร ๓๐ ปี ๕๐ ปี ๕๐ ปี ๑๐๐ ปี รู้จักสิ่งที่เรียกว่า
ชีวิตเท่าไร.

ถ้ามองเห็นความจริงข้อนี้แล้ว เข้าใจว่าตึก ๆ จะ
ไม่คูดูกคนแก่, คนอายุน้อย ๆ จะไม่คูดูกคนแก่. แต่ว่า
คนหนุ่ม อาจจะเข้าใจผิด ว่าเราไปเรียนมาจากเมืองนอก,
เอาปริญญามาเป็นหางจากเมืองนอก, ดังนั้นเราก็ต้องรู้อะไร
มากกว่า ตาแก่ ยายแก่ ซึ่งเป็นแม่ เป็นปู่ ย่า ตา ยายของ
เราเอง.

ข้อนี้อย่าได้คิดอย่างนั้น มันเป็นคนละเรื่องกัน
เรื่องที่ไปเรียนมาจากเมืองนอกมากมายนั้น เป็นเรื่องทาง
วัตถุ เป็นเรื่องเพื่อจะแสวงหาวัตถุ, แสวงหากำลัง,
แสวงหาอำนาจ เท่าที่มนุษย์เหล่านั้นรู้จัก, แล้วสอน
กันได้เพียงเท่านั้น; เพราะว่าไม่มีมหาวิทยาลัยไหนสอน
ธรรมะ. เขาแยกออกไปต่างหาก ให้ไปเป็นของส่วนบุคคล
ใครอยากรู้ธรรมะ ก็ไปหาเรียนเอาเอง ตามวัดตามวาตาม
อะไรต่าง ๆ. ในระบบการเรียนของโรงเรียน ของมหา-
วิทยาลัยนั้น มันไม่มี, แยกออกไปเสียอย่างนี้ แล้วก็ดูเหมือน
จะไม่ยาวนานัก.

ระบบ secularization นี้เพิ่งจะมี เมื่อมนุษย์มัน ฉลาดเพื่อโง่มากขึ้น. ก่อนนี้การเรียนศาสนา มีอยู่ใน ทุกโรงเรียน ทุกมหาวิทยาลัย แม้ที่เมืองนอก, มหาวิทยาลัย ที่สำคัญๆ เช่น อ็อกซฟอร์ด เคมบริดจ์นี้ พระเจ้าทั้งนั้นแหละ มันก็มีเรื่องศาสนา. ต่อมา มันก็ค่อยเปลี่ยนแปลง เปลี่ยน-แปลงไปทั่วโลก. จนนิยมเหมือนกันหมดว่า มันคนละ เรื่อง, อย่าเอามาทำให้เกิดความเนิ่นช้า กับการศึกษา วิชาที่เราต้องการ; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องที่จะมีอำนาจใน การสงครามนั้นแหละ จะเรื่องอะไรก็สุดแท้, เรื่องเทคโนโลยี, เรื่องอิเล็กทรอนิกส์. เรื่องอะไรก็ตาม ก็เรื่องก็เรื่องที่น่าค้นหา กันให้ฉลาดเร็วๆ นั้น เรื่องนั้นๆ ไม่ได้ดับทุกข์. มัน เป็นเครื่องมือ บำจายแห่งการ สนองกิเลส บ้าง, แล้ว เป็นบำจายเครื่องมือ ที่จะประหัตประหารผู้อื่นบ้าง.

ขอให้รู้จักกันไว้อย่างนี้ว่า โสคมันไม่ตี, จะต้องใช้ คำหยาบคายที่สุดว่า ผีบ้ามันมาสิงเอามนุษย์เมื่อไรเขาก็ไม่รู้ จนถึงกับ ยกเรื่องทางศาสนาออกไปเสียจากระบบการ ศึกษา, แล้วโลกมันก็ได้เป็นอย่างนี้ ได้เป็นอย่างที่กำลัง เป็นอยู่นี้, ก็ลองพิจารณาตุเถอะ มันมีแต่ความเห็นแก่ตัว

มากขึ้น. ยิ่งเรียนยิ่งฉลาด, ยิ่งฉลาดยิ่งเห็นแก่ตัว. ควบคุม
 ความเห็นแก่ตัวไม่ได้ ก็ใช้ความฉลาดในทางอันธพาล;
 ดังนั้นมันจึงเกิดอันธพาล เกิดโจรขโมยจับปล้นอะไรก็แล้วแต่
 สารพัดอย่าง ซึ่งเก่งสามารถเท่าการศึกษาที่มันก้าวหน้าด้วย
 เหมือนกัน. นี่มันกลายเป็นผลที่ตรงกันข้ามไปเสียอย่างนี้.
 ถ้าคนยิ่งฉลาด แล้วก็ใช้ความฉลาดนั้นให้ถูกต้อง โลกนี้ก็
 เป็นโลกที่วิเศษประเสริฐที่สุด. เกียวนั้นคนที่ฉลาด ก็ใช้
 ความฉลาดเพื่อความเห็นแก่ตัว, แล้วที่น่าสงสารยิ่งกว่า
 นั้นก็คือ ใช้ความฉลาดเพื่อจะสนองกิเลสของตัว, ใช้
 ความฉลาดเพื่อจะแสวงหาบ้จจัย แห่งกามารมณ์ ให้
 ประเสริฐ ให้วิเศษ เหมือนจะแข่งขันกับเทวดา, นี่มันเป็น
 เสียอย่างนี้.

ธรรมะเท่านั้นจะแก้ปัญหาคได้.

ถ้ารู้ความจริงข้อนี้ ในฐานะว่ามันเป็นปัญหา
 เลวร้าย ที่กำลังมีอยู่จริง, แล้วต้องการจะดับมันเสีย จะ
 ขจัดมันเสีย, นั่นแหละ จะรู้สึกคุณค่าของธรรมะ คือสิ่งที่
 ตรงกันข้าม. อยากจะพูดว่า ถ้าจะรู้จักคุณค่าของธรรมะ

หรือศาสนา ก็ลองตั้งปัญหาขึ้นมาว่า ถ้าไม่มีธรรมะ ไม่มีศาสนาในโลกนี้เลย, แล้วสัตว์ในโลกนี้จะเป็นอย่างไร. นี่เดี๋ยวนี้เราเกิดมาในโลก ที่ถือกันว่ามีธรรมะมีศาสนา แต่แล้วทำไมยังเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์, นี่ก็ยังคงต่อไปอีกว่า ถ้าในโลกนี้ไม่มีศาสนาไม่มีธรรมะเลย จะเป็นอย่างไร, มันก็จะเลวร้ายยิ่งกว่านี้ จนเหลือที่จะคาดคะเนได้ใช่ไหม? ว่าที่เท่าที่สืบเท่า ก็ร้อยก็พันเท่า มันจะมีเลวร้ายกว่านี้มาก?

ที่นี้ไม่คิดว่าเป็นอย่างนั้น คิดว่าส่วนตัวบุคคลแต่ละคน ๆ นี้ ถ้าไม่มีธรรมะจะเป็นอย่างไร? เขาก็จะเจริญอยู่ด้วยความรู้สึกรัก โกรธ เกลียด กลัว วิตกกังวล อาลัย อารมณ์ อิจฉาริษยาหิงหวน อย่างที่เป็นธรรมทาสสามัญ, ถ้าไม่มีธรรมะช่วย ปะทะปะทังไว้บ้าง. เดียวนี้แม้ไม่มีมาก แต่ก็มีบ้าง พอที่จะตักเตือนกันหรือพูดจากัน ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ถ้าว่าในครอบครัวนั้นสกุลนั้น เป็นตระกูลที่มีวัฒนธรรมดี, มีธรรมะเจืออยู่ในวัฒนธรรมนั้น เด็ก ๆ ก็ค่อยยังชั่ว, จะเติบโตขึ้นมา ในลักษณะที่ไม่มั่งมาย ไม่หลงไม่เขลา, ไม่เป็นทาสของกิเลสไม่เป็นทาสของวัตถุ, ไม่เป็นทาสของอายตนะ.

คำที่ค่อนข้างแปลกเหล่านี้ ช่วยจำไว้เถอะมีประโยชน์มากที่สุด. คำว่า "เป็นทาสของอายตนะ" คือเขา *เป็นทาส* ของ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, หรือว่าเป็นทาสของ *สิ่งที่มัน เป็นคู่กัน คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ* — ธรรมารมณฺ์, นี่เป็นทาสของอายตนะ. ที่มัน เป็นเรื่องของกิเลส คือ ไม่มีความรู้ไม่มีปัญญา, มันก็เพื่อจะสนุกสนานเอรีคอร้อย นั้นเอง, นี่ก็เรียกว่าเป็นทาสของกิเลส เป็นทาสของ ความไม่รู้ ก็เลยตีมค้ำลึกลงไป ในความเป็นทาสของกิเลส นั้น.

นี่ การศึกษาที่ดำเนินมา โดยไม่มีธรรมะหรือ ศาสนาเป็นเครื่องช่วยนี้ เคยเรียกมันว่า เป็นการศึกษา ชนิดสุนัขหางด้วน. การศึกษาหมาหางด้วน มันก็จะดู ไม่ได้ มันก็วิ่งปะปะปะปะไม่เป็นระเบียบไม่ตรงไม่อะไร, แล้วมันไม่ครบ ถ้าหางมันด้วนมันไม่ครบ. นี่ในโลกนี้ มีการศึกษาชนิดที่ไม่ครบอย่างนี้ ไม่ครบสำหรับจะเป็นผู้ มีความสุข แล้วมันเกิน, เกินสำหรับจะไปเป็นทาสของ กิเลส. เทคโนโลยีทั้งหลาย เตรียมพร้อมเพื่อจะเป็นทาสของ กิเลส, อีกทางหนึ่งก็เพื่อจะฆ่ากันล้างผลาญกัน.

นี่อย่างไรๆ เราก็เกิดมาแล้ว, ก็เกิดมาในลักษณะ
 อย่างนี้ จะทำอย่างไร? มันก็ต้องทำดีที่สุดเท่าที่จะ
 ทำได้. ที่นี้คิดสำหรับอะไร? ทำอย่างไร? ศิววิธไหน? และ
 ก็ยังมีสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง. ความดี สวยงาม เอรีตอร้อย
 มีอำนาจวาสนาเกียรติยศชื่อเสียง, แต่เป็นทาสของกิเลส.
 อย่างนั้นมัน ดีที่ใช้ไม่ได้, มันไม่ต้องเป็นอย่างนั้น มันจึง
 จะเป็นความดีที่ถูกต้อง.

ดี หรือ ถูกต้อง นี้เป็นคำพูดที่อธิบายยาก, เพราะ
 ว่ามันเห็นยาก แล้วจึงไปเรียนทาง Logic ทางอะไรมาก
 จนไม่รู่ว่าจะดีกันอย่างไร คือมันวิพากษ์วิจารณ์ได้เรื่อยไป.
 ดังนั้น เอาตามหลักธรรมะ ในพระพุทธศาสนาดีกว่า
 คือถ้าว่าดี หรือว่า ถูกต้อง ก็ตามเถอะ หมายความว่า ไม่
 ทำใครให้เดือดร้อน, แต่ให้ทุกคนได้รับประโยชน์,
 การกระทำที่ทำให้ทุกคน ได้รับประโยชน์, แล้วไม่
 ทำใครให้เดือดร้อน นั่นแหละ การกระทำนั้น เรียกว่าดี,
 ไม่ได้ฟังเสียงถึงว่าจะได้เงินมาก, จะได้ชื่อเสียงมาก, จะได้
 อำนาจมาก, จะได้อะไรชนิดที่ไปใช้เพื่อเป็นทาสของกิเลส.

นี่ท่านจะพอมองเห็นได้แล้วว่า เรื่องธรรมะกับเรื่องโลก, เรื่อง โลกียะ กับเรื่อง โลกุตตระ นั้นมัน แยกทางกันเดิน อย่างไร ถ้าเป็นเรื่องโลก เป็นเรื่องโลกียะ มันก็เป็นเรื่องสำหรับจะง้ออยู่ในโลก จมอยู่ในโลก, ผั่งตัวอยู่ในโลก, เป็นทาสของโลก, หลงไหลในความเอร็ดอร่อยต่างๆ ที่จะได้รับจากโลก, นี่มันพวกหนึ่ง. ถ้าเป็นธรรมะเป็นโลกุตตระ มันก็ไม่ใช่อย่างนั้น, สำหรับจะรู้แจ้งประจักษ์ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง, สามารถจะดำรงชีวิตทางกาย ทางใจ ในลักษณะที่ไม่มีความทุกข์แก่ใคร, มีแต่เป็นประโยชน์แก่ทุกๆ ฝ่าย หรือทุกคน, นี่คำว่าดีหรือไม่ดี, คำว่าผิด หรือคำว่า ถูก มันมีความหมายอย่างนี้ ในทางธรรมะ; แต่ถ้าว่าเอาทางปรัชญาทางอะไร เขายังพูดกันมาก จนในที่สุดก็ยังยุติไม่ได้ เพราะมันมีปัญหาที่จะตั้งขึ้นมาได้เสมอไป. ในวัดนี้เขาไม่เอาดีหรือชั่ว หรือผิดหรือถูกกันในแบบนั้น. เอาตามแบบในวัดเลย ในวัดในศาสนา^{นี้} ถ้าดี หรือ ถูก ไม่ทำอันตรายใคร, ทุกคนได้รับประโยชน์ ถ้า ชั่ว หรือ ผิด ทำอันตรายตัวผู้^{นั้น}เองด้วย, ทำอันตรายแก่คนอื่นด้วย, ไม่มีใครได้รับประโยชน์.

นี่ขอให้พิจารณาคำว่า จะเอาหรือไม่เอา? ถ้าไม่ต้องการอย่างนี้ แล้วก็ไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะมาศึกษาธรรมะ. ถ้าต้องการว่าจะมีชีวิตชนิดที่เป็นชีวิตเย็น คือไม่ร้อน อยู่เป็นสุขสบาย เต็มไปด้วยการทำประโยชน์, มีความสุข อยู่ในการทำประโยชน์, ถ้าต้องการอย่างนี้แล้วก็คือ ศึกษาธรรมะได้ เพราะธรรมะจะช่วยให้เป็นอย่างนั้น. แต่ ถ้าต้องการจะมีอำนาจวาสนา มีเงินมีทรัพย์สินสมบัติ เพื่อสนอง กิเลสกามารมณ์ โดยเฉพาะแล้วก็ไม่ต้องดอก, มันไม่มีทาง ที่จะศึกษาธรรมะ, แล้วธรรมะมันเดินคนละทางกับความ รู้สึกอย่างนั้น.

ความฉลาดใช้ธรรมะเป็นทางเดินของชีวิต.

ดังนั้นก็พอที่จะกล่าวได้ว่า ธรรมะก็คือหนทางเดิน ของชีวิต ที่เดินไปอย่างถูกต้อง. ถ้าเราจะไม่พูดถึง ศาสนา, ศาสนาไหนกันเสียเลย มันก็พูดได้เป็นเรื่องของ ธรรมชาติ, เป็นเรื่องของชีวิต ที่จะมีความทุกข์หรือไม่มี ความทุกข์, แล้วมนุษย์ก็เลือกเอาข้างที่ไม่เป็นความทุกข์ เองแหละ แต่ถ้ามันหลงอยู่ๆ มันก็ค่อยๆ ฉลาดขึ้น ค่อยๆ

ฉลาดขึ้น ตามอายุที่มันมากขึ้น. เช่นคนแก่จะมาหลงอะไร
อยู่ อย่างลูกเด็กจอมมือ มันก็ไม่ได้, คนแก่จะมาหลงอะไร
อยู่ อย่างเด็กวัยรุ่นหนุ่มสาวนี้ ก็ไม่ได้ มันก็พันไปพันไป,
นี่เรียกว่ามันฉลาดขึ้นฉลาดขึ้น.

แต่จะไปฉลาดกันตอนเข้าโลงนั้นมันไม่ไหว, ตอน
ใกล้จะเข้าโลงแล้วก็ฉลาดทำไม, มันก็ไม่มีเวลาที่จะได้รับ
ประโยชน์ของความฉลาด. มัน ควรจะฉลาดกัน ตั้งแต่
เด็ยวัน, ศึกษาธรรมะเพื่อให้รู้ความจริงของธรรมชาติ,
แล้วก็ไม่โง่ไม่หลง, ไม่เข้าใจผิดต่อสิ่งทั้งปวง และโดย
เฉพาะอย่างยิ่ง คือความสวยงาม สนุกสนาน เอรีตอร้อย
ทางวัตถุ ซึ่งเป็นสิ่งร้ายกาจที่สุด ยิ่งกว่าสิ่งใดในโลกนี้ ซึ่ง
ทุกคนกำลังหลงใหลกันทั่วโลก. ที่พัฒนาอย่างนั้นอย่างนี้
ก็เพื่อสิ่งนี้, ที่ทำสงครามเพื่อแย่งชิงเอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น
มา ก็เพื่อสิ่งนี้, มันอยากจะทำครองโลก มันก็เพื่อประโยชน์
แก่สิ่งนี้.

เราก็ลองคิดดูให้ถี่ ชีวิตที่ยังเหลืออยู่นี้ เราจะ
ใช้เพื่อประโยชน์อะไร จึงจะสมกัน จึงจะคุ้มกัน? ถ้า
มองไม่เห็น ก็ยังเดินไม่ถูก, ถ้ามองเห็น ก็จะเริ่มเดินถูก

คือทำชนิดที่ไม่เกิดกิเลสอย่างทีกล่ามาแล้ว, หรือว่าแม้เพียง
แต่รู้จักเข็ญรู้จักหลาบรู้จักจำ ไม่ทำผิดซ้ำๆ ไม่ต้องร้องให้
เป็นครั้งที่ ๒ ในกรณีเดียวกัน เหล่านี้เป็นต้น, มันก็
เรียกว่าก้าวหน้ามาในทางธรรม. เคี้ยวมันยังหัวเราะ
ซ้ำๆ ซากๆ, ร้องให้ซ้ำๆ ซากๆ ไม่มีอะไรดีขึ้น ก็เรียกว่า
น่าสงสาร. วัตถุประสงค์ง่าย ๆ ถ้าว่ามีธรรมะมากขึ้น มัน
จะหัวเราะหรือร้องให้น้อยลง, หัวเราะชนิดที่จะเอา ที่
จะอยากได้แล้วจะเอา ยินดีปรีดานั้น มันจะน้อยลง, แล้วที่
มันจะร้องให้ เพราะว่าไม่ได้ตั้งใจ วิบัติพลัดพรากจากสิ่ง
ที่รักที่พอใจ มันก็จะน้อยลง, หัวเราะน้อยลง ร้องให้น้อย
ลง ก็เพราะมันเห็นธรรมะ, เห็นธรรมะ โดยเฉพาะเห็น
ความจริงของธรรมชาติว่า มันอย่างนั้นเอง, มันอย่าง
นั้นเอง.

เมื่อไม่มีความรู้ที่ถูกต้อง มันก็หลงได้มาก
ขนาดนั้นแหละ : หลงของสวยงามทางตา; หลงของไพเราะ
ทางหู, หลงของหอมหวานทางจมูก ของอร่อยทางลิ้น ของ
นุ่มนวลทางผิวหนัง กระทั่งความประเล้าประโลมใจ ที่มัน
จะเกิดขึ้นจากสิ่งภายนอกเหล่านั้น, นี้เรียกว่ามันหลง หรือ

จะยอมรับว่า เราต้องหลงกันสักพักหนึ่งก่อน, แล้วจึงค่อย
หายหลง, มันก็ยิ่งดีกว่า ที่จะหลงกันจนเข้าโลง.

แต่ขอให้อุ้เถิดว่า ตลอดเวลาที่หลงนั้น ไม่มี
ความสุขดอก; แม้ว่าอรร้อย อรร้อยสุขชีวิตทางระบบประสาท
มันก็มีใช้ความสุข มันเป็นความเพลิดเพลิดที่หลอกลวง.
ขอให้อุ้ให้ถูกต้องตามที่เป็นอย่างจริงว่า สิ่งสองสิ่งนี้ไม่ใช่สิ่ง
เดียวกัน, คือ ความสุขอันแท้จริง กับ ความเพลิดเพลิด
อันหลอกลวง, สวางามเอรีคอรร้อยสนุกสนาน เป็นความ
เพลิดเพลิดที่หลอกลวง, ไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง และมี
ความร้อนช้อนอยู่ในนั้น, แล้วก็ทำให้กิเลสมากขึ้น ๆ,
จนกระทั่งเป็นโรคประสาทหรือเป็นบ้าไปในที่สุด, จะหัวเราะ
มากเกินไป จะร้องไห้มากเกินไป, จะนอนไม่หลับมากเกินไป,
เพราะไปหลงไหลในสิ่งเหล่านั้น.

ในทางตรงกันข้าม มันก็ไม่ใช่เป็นอย่างนั้น มันก็
เฉยไค้ว่า มันก็อย่างนั้นเอง เช่นนั้นเอง ตามธรรมชาติ.
ที่สมมติกันว่า สวย ๆ นั้น มันก็เช่นนั้นเองตามธรรมชาติ,
ไม่สวยก็เช่นนั้นเองตามธรรมชาติ กังนั้นจึงไม่ยินดียิน-
ร้ายทั้งสองฝ่าย. ที่ไพอเราะไม่ไพอเราะ ที่หอมที่เหม็น ที่

อรร้อยไม่อรร้อย มันก็เหมือนกันอีกทุกคู่, จนกระทั่งมาถึงจุดสำคัญที่ปลายทาง ที่ระบบประสาท ที่มีอยู่ในเนื้อในตัว สำหรับ มีความรู้สึกอรร้อยทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็รู้เถอะว่า นั่นมัน เป็นความรู้สึกเช่นนั้น ตามกฎของธรรมชาติ.

เราถูกสอนให้โง่มาตั้งแต่เล็ก เพราะฉะนั้นก็ รู้สึกยินดีพอใจ ความเอร็ดอรร้อย แก่ระบบประสาทนั้น, ยิ่งถ้าความเอร็ดอรร้อยนั้น เนื่องด้วยกามารมณ์หรือเพศตรงกันข้ามแล้ว มันก็ยังหลงรักหลงพอใจยิ่งใหญ่มากกว่าที่จะรู้สึกว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง. มันไม่มีความรู้สึกเกิดขึ้นมาได้ ว่า สิ่งนั้นมันเป็นเช่นนั้นเอง, คือระบบประสาทของคนเรา ถ้ามีอะไรไปกระตุ้นเข้าอย่างนั้น มันจะรู้สึกอย่างนั้น, กระตุ้นอย่างโน้นจะรู้สึกอย่างโน้น, กระตุ้นอย่างไหนจะรู้สึกอย่างนั้น, และอาศัยความยึดมั่นถือมั่น ที่มีมาแต่แรก เป็นเดิมพันอยู่ด้วย ยึดมั่นในเรื่องสวยงามเอร็ดอรร้อยสนุกสนาน ระเบิดระบบประสาทเหล่านี้. นี้เรียกว่าความไม่หลุดพ้น ความติดคุกติดตะราง ของกิเลสของอวิชชา, ติดคุกติดตะรางของความโง่ความหลงแห่งชีวิต ทำให้ชีวิตนั้นกลายเป็นชีวิตที่อยู่ในคุกในตะรางไปด้วย.

ถ้ารัฐธรรมนูญเพียงพอ ที่จะไม่เป็นทาส ไม่อยู่ใต้อำนาจของสิ่งเหล่านี้, นั่นแหละชีวิตที่อิสระ ชีวิตที่หลุดพ้น. ภาษาทางศาสนาเขาเรียกว่า จมติดอยู่ในวัฏฏะหรือว่าหลุดพ้นออกมาเสียได้จากวัฏฏะ. วัฏฏสงสาร คือวงกลมที่หมุนอยู่ในความยินดีอันร้าย คีชั่ว บุญบาป หมุนอยู่เป็นวงกลม ออกมาเสียไม่ได้, ถ้าออกมาเสียได้ ก็เรียกว่าหลุดพ้น.

คนธรรมดาที่หมุนติดอยู่ในวงกลม, ถ้าออกมาเสียได้โดยหลุดพ้นจริงๆ แล้ว ก็เป็นพระอรหันต์, ยังไม่ทันเป็นพระอรหันต์ ก็เป็นพระอริยเจ้ารองๆ ลงมาได้ ; แต่ว่าเขามีความติดอยู่ในวงกลมนั้นน้อยลงน้อยลงๆ เพราะมีสติปัญญาเพิ่มขึ้นๆ จึงรู้จักว่ามนุษย์นั้นคืออะไร, มนุษย์เดินไปอย่างไร, แล้วมนุษย์นั้นไปจบสิ้นสุดการเดินทางที่ไหน, ไม่ต้องพูดอย่างศาสนา ไม่ต้องพูดตามหลัก ศาสนา ก็เอาตามวิทยาศาสตร์ธรรมดาๆ ที่มีอยู่อย่างที่ว่ามานี้ ก็ได้เหมือนกัน, ทารกเกิดมาโง่ๆ จน รู้จักเจ็บปวดขีดหลาบ ก็เริ่มฉลาดๆ แล้วก็จะจบลงในข้อที่ว่า มันเช่นนั้นเอง ; ฉะนั้นจึงไม่หลงในสิ่งที่เคยหลงมาตั้งแต่เล็กๆ.

ขออภัย ที่จะพบกับ นักศึกษาที่อายุยังน้อยๆ ว่า
 คุณไม่อาจจะมีความรู้สึกรู้จักสิ่งเหล่านี้ เหมือนคนแก่อายุ
 ๘๐-๙๐-๑๐๐ ปี; แม้ว่าจะเป็นนักเรียนมาจากมหาวิทยาลัย
 จากเมืองนอกจากอะไรก็ตาม ก็ไม่เคยเรียนสิ่งนี้; เพราะ
 ฉะนั้นจึงไม่มีทางที่จะรู้เรื่องสิ่งนี้ เกินกว่าคนแก่ๆ อายุ ๑๐๐
 ปี, ไม่เคยเรียนหนังสือเลย, ไม่รู้จักหนังสือด้วยซ้ำไป อ่าน
 หนังสือก็ไม่ออกด้วยซ้ำไป. คนที่อ่านหนังสือไม่ออกเป็น
 พระอรหันต์ก็มีถมไป เพราะ รู้จักตัวธรรมชาติในภายใน
 ทางจิตใจ โดยถูกต้อง แล้วไม่ติดไม่หลงอยู่, มีจิตใจหลุด
 พันออกไป มีลมหายใจเป็นอิสระ ไม่ถูกผูกพันอยู่ด้วยสิ่งที่
 ชวนให้หลง, หัวเราะน้อยเข้ร้องไห้น้อยเข้ กระทบไม่ว่า
 เลย กระทบไม่ต้องหัวเราะไม่ต้องร้องไห้เลย, มันมีอยู่อย่างนี้,
 จะเรียกว่าเป็นเรื่องของศาสนา มันก็มีอยู่อย่างนี้, จะเรียกว่า
 เป็นเรื่องของธรรมชาติไม่เกี่ยวกับศาสนา มันก็มีอยู่
 อย่างนี้, ขอให้ไปศึกษา.

ขอให้รู้จักเรื่องของชีวิตโดยถูกต้อง.

นี้เรียกว่าพูดกันตามตรง ไม่พูดอ้อมค้อมดอก
 เพราะไม่ชอบพูดอ้อมค้อม และเพื่อว่ามันประหยัดเวลา ที่

ทำงานทั้งหลายมีเวลาน้อย ที่จะพักอยู่ที่นี้ ถ้ามาพูดอ้อมก้อม เรื่องเวทล่อมอะไรกันอยู่มันก็จะไม่รู้อะไร, จะไม่รู้จักต้นปลายอะไรของสิ่งที่เรียกว่าชีวิต. เคียงวันจึงมาพูดกันให้ชัดเจนลงไป ให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่าชีวิต จนกระทั่งรู้ว่า ชีวิตนั้นคืออะไร, คนเรานี้เกิดมาทำไม, ควรจะได้อะไร ในฐานะเป็นสิ่งที่ดีที่สุดของการเกิดมา. ลองเอาปัญหาเหล่านี้ไปพิจารณาสิ จนกระทั่งมันกลายเป็นปัญหาของตนเอง, เมื่อนั้นแหละหวังได้ว่า จะก้าวหน้าในทางธรรมะ. ถ้าไม่อย่างนั้นก็ยัง, ยังหลับตาอยู่ในโลกต่อไป.

ชีวิตคืออะไร ปัญหาข้อแรกข้อเดียวเท่านั้นแหละ คุณที่เรียนมาในมหาวิทยาลัยจบแล้ว สู้ตาแก่ไม่รู้หนังสือคนหนึ่งอายุ ๕๐ ปี ๑๐๐ ปี ก็ไม่ได้ ว่าชีวิตคืออะไร เพราะว่าในมหาวิทยาลัยไหน ก็ไม่ได้สอนเรื่องชีวิตนี้ ในแง่ของนามธรรม, แต่สอนชีวิตในแง่ของ biology ของอะไรเหล่านั้น ซึ่งมันไม่เกี่ยวกันเลย, แต่ก็เรียกชีวิตคล้ายเหมือนกัน. ชีวิตในแง่ biology มันก็คือยังสคอยู่ มันยังไม่ตายเท่านั้นแหละ, มันมีเท่านั้น, มันยังสคอยู่มันยังไม่ตาย. ฉะนั้นสัตว์ก็มีชีวิต, คนก็มีชีวิต, ต้นไม้ก็มีชีวิต.

แล้วทั้งมีชีวิตมีสัญชาตญาณ, เอ้า! มันก็ทำไป
 มันก็แค่นั้น, มันก็ เป็นชีวิต แค่นั้น ที่เรียกว่าไม่ต่างกัน
 ระหว่างสัตว์กับคน คือรู้จักกินอาหาร, รู้จักแสวงหาความสุข
 จากการนอน, รู้จักขี้ลาดหนึ่ภัยอันตราย, แล้วก็รู้จักสืบพันธุ์,
 มันก็มีเท่านั้น. คนก็ทำเป็น, สัตว์เตรจฉานก็ทำเป็น, แล้ว
 คนมัวเมาหลงไหลในสิ่งเหล่านี้ ยิ่งกว่าสัตว์เตรจฉาน,
 แล้วจะไปเอาอะไรกับมัน, มันควรจะรู้สำหรับที่จะไม่เกิด
 ปัญหา, สำหรับที่ไม่เกิดความทุกข์ขึ้นมา.

นี่ก็ไม่รู้จะโทษใครเหมือนกัน ที่ว่าไม่ได้สอนกัน
 มาตั้งแต่อ่อนแอออก ให้ค่อยๆ รู้สิ่งเหล่านี้ ในทางที่ถูก
 ต้อง, ว่าอย่าได้เผลอไปในทางหลงเป็นทาสของความเอิร์ด
 อร่อย สวยงาม สนุกสนาน. คนเลี้ยงลูกนั้นแหละตัวการ
 ที่ทำให้ลูกหลงติดในสิ่งที่สวยงามสนุกสนานเอิร์ดอร่อย, แพง
 เท่าแพงก็ซื้อให้ อย่างนี้, แล้วก็ทำให้เกิดโง่ในทางไสย-
 ศาสตร์ : กลัวผี กลัวเทวดา กลัวโชคกลาง กลัวอะไรต่างๆ,
 กลัวแม่ที่สุดแต่ไล่เดือน กิ่งกือ ตึกแก มันก็กลัว. หน้มัน
 โง่สักเท่าไร ก็ลองกิดดู.

ฉะนั้น ถ้าอย่าให้มันเสียเวลากันมากนัก, ก็ควรจะ
มีวัฒนธรรม ที่อบรมสอนลูกเด็ก ๆ ทารก ให้รู้ถูกต้อง ๆ
มันจะไม่เสียเวลามาก. มันจะค่อยหมุนเข้ามาหาทางของ
ธรรมะได้โดยเร็ว, จะรู้จักสิ่งที่เรียกว่าชีวิตอย่างถูกต้อง
เร็วขึ้น ๆ. เดียวนี้รู้จักชีวิตแต่ในแง่ของวัตถุ ว่ามีอาหาร
กินแล้วก็อยู่ได้, แล้วก็ไม่ตาย. แต่ทำไมยังมีการพูดว่า
เหมือนกับไม่มีชีวิต, คนที่ไม่มีความถูกต้องอยู่ในชีวิต
มันก็เหมือนกับคนไม่มีชีวิต.

ฉะนั้น ชีวิตในความหมายหนึ่ง มันก็คือระบบ
การกระทำ การเป็นอยู่ในโลกนี้ มากกว่าที่จะเป็นเพียงว่า
ยังไม่ตาย, ยังไม่ตายแต่ไม่รู้อะไรเลย อยู่สำหรับเป็นทุกข์
อย่างนี้ก็ไม่มีความประโยชน์อะไร. จะนำละอายสัตว์ไตร่ตรอง
เสียอีก ว่ามันมีความทุกข์น้อยกว่าคน, สัตว์ไตร่ตรองนั้นมัน
ไม่ปวดหัวมาก, ไม่เป็นโรคประสาทมาก, ไม่เป็นโรคจิตมาก
เหมือนคน, ตามสถิติที่แสดงอยู่ทุกวัน ๆ ว่าคนในโลก
แห่งความเจริญเวลานี้ปัจจุบันนี้ มันยังเป็นโรคนอนไม่
หลับมากขึ้น โรคประสาทมากขึ้น โรคจิตมากขึ้น. อีก
ทางหนึ่งก็เบียดเบียน ๆ, เบียดเบียนกันมากขึ้น, เอาเปรียบ

กัน ชูตริตกัน กระทั่งฆ่ากันมากขึ้น. เคี้ยวหมันนิกหนึ่ง
ก็ฆ่า, ชนิดที่สมัยก่อนไม่มีนี่ เขาไม่ฆ่ากันตอกในเรื่อง
อย่างนั้น. ถ้าภรรยาเป็นชู้สามีเป็นชู้ก็ยกให้เลย, ไม่ต้อง
มาฆ่ากันให้มันหนักขึ้นไปอีก. นี่เรียกว่าดำเนินชีวิตไม่ถูก
ต้องหรือถูกต้อง? นี่ถ้าเราจะไม่เอาหลักศาสนา เราก็คิด
เอาเองสิ, อย่าให้เป็นอย่างนั้นแล้วก็ถูกต้อง. อย่าให้ความ
ทุกข์เกิดขึ้นมาได้ อย่าให้โง่ขนาดนั้น แล้วมันก็ถูกต้องแหละ.
แต่เคี้ยวหมันมีโชคที่ว่ามีหลักศาสนาวางไว้ให้เสร็จแล้ว
ไม่ต้องคิดก็ได้, หรือถ้าคิดก็คิดวิพากษ์วิจารณ์ ว่าหลักนั้น
จะถูกต้องจริงไหม?

หลักปฏิบัติที่ถูกต้อง คืออริยมรรค.

เช่น พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า อริยมรรคมีองค์ ๘
เป็นหนทางดับทุกข์ไม่มีเหลือ, อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เข้าใจ
ว่าคงจะจำกันได้ เพราะว่ามันแหละคือตัวศาสนา, ตัวแท้
ของศาสนา, เนื้อตัวของศาสนา อยู่ที่อริยมรรคมีองค์ ๘ :
มีความเห็นถูกต้อง, มีความปรารถนาถูกต้อง, มีการพูดจา
ถูกต้อง, มีการทำการทำงานถูกต้อง, มีการดำรงชีวิตถูกต้อง,

มีความพากเพียรถูกต้อง, มีสติถูกต้อง, มีสมาธิถูกต้อง.
ที่เรียกว่า มรรคมีองค์ ๘ คุณเหมือนเคยให้เรียนกันมาใน
โรงเรียนนานแล้ว, แต่เดี๋ยวนี้จะยังคงเรียนอยู่หรือไม่มีแล้ว
ก็ไม่ทราบ, แจกเป็น ๘ ถูกต้อง แล้วก็ไม่มีทางผิด.

ถ้ามีความรู้ ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความ
เข้าใจถูกต้องเป็นข้อแรก เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ. นี่ถ้าอันนี้
มันถูกต้อง มันก็ทำต่อไปอย่างถูกต้อง คือ ปรรณนาถูกต้อง
ว่าควรทำอะไร แล้วก็ดำเนินไปตามความปรรณนานั้น
เช่น การพูดจาก็ถูกต้อง, การทำการงานก็ถูกต้อง, การ
ดำรงชีวิตอยู่ก็ถูกต้อง.

คำว่า ถูกต้อง นี้ก็เหมือนที่พูดมาแล้ว คือมันไม่มาก
ไม่น้อย ไม่ขาดไม่เกิน แล้วก็ไม่ต้องอันตรายแก่ผู้ใด, มีแต่
ทำประโยชน์แก่ทุกฝ่าย. ความถูกต้อง เรียกเต็มทีก็เรียก
มรรคมีองค์ ๘ คือ ๘ ข้อ รวมกันเป็นหนึ่งมรรค.

ถ้าจะย่อให้ง่าย ลงอีก ก็เหลือ ๓ คือเหลือ สีล
สมาธิ ปัญญา, ๘ ข้อนั้นจะย่อให้เหลือเป็น ๓ ก็ได้ ก็ว่า
สององค์แรกเป็นปัญญา, สามองค์ ถัดไปเป็นศีล, สามองค์
ถัดไปเป็นสมาธิ, เป็นศีล สมาธิ ปัญญา, แล้วเอา องค์ที่

เป็นปัญญาหาไว้ข้างต้น จะได้นำหน้า. สัมมาทิฏฐินำ
หน้าแล้วทุกสิ่งก็เป็นไปตาม อย่างถูกต้อง.

นี่ไปศึกษาเสียเถิด ถ้ายังไม่เคยรู้เรื่องนี้, ถ้าไม่เคย
รู้เรื่องนี้ ก็หมายความว่า ไม่เคยรู้เรื่องพุทธศาสนาเลย เพราะ
ตัวพุทธศาสนาแท้ๆ คือเรื่องนี้, คือเรื่องมรรคมีองค์ ๘.
พวกฝรั่งเสียอีกยังเข้าใจถูกต้อง ที่เขาเรียกว่า middle way, the
middle way ก็เป็น body of Buddhism, middle way, เดิน
สายกลาง. องค์ ๘ ประการ ไม่มากไม่น้อย ไม่หย่อนไม่
ถึง ไม่เบียดไม่แห้ง ไม่อะไรทุกอย่างเลยที่เป็นสุดเหวี่ยง,
มันอยู่ตรงกลาง ก็พลอยทำให้อะไรก็เป็นกลาง, ไม่หลงรักและ
ไม่หลงเกลียด ก็คืออยู่ตรงกลาง, ไม่มองโลกในแง่ดีไม่มองโลก
ในแง่ร้าย มันก็อยู่ตรงกลาง. ฉะนั้นจึงไม่มีอะไรที่มาทำให้
หัวเราะ, ไม่มีอะไรมาทำให้ร้องไห้, ซึ่งมันไม่อยู่ตรงกลาง
มันไม่สมคฤย์. ถ้ารู้แล้วว่าอะไรเป็นอะไรตามที่แท้จริงแล้ว
มันสมคฤย์, มันก็ไม่เอียงไปข้างหัวเราะ เพราะรักเพราะ
พอใจ, มันไม่เอียงไปทางร้องไห้ เพราะว่าโกรธและเสียใจ.
ดำรงชีวิตอยู่อย่างเป็นอิสระที่สุด, เป็นประชาธิปไตยทางจิต
ทางวิญญาณด้วย; เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง คือทำ

ให้เป็นอิสระแก่กิเลส แล้วก็อยู่อย่างถูกต้อง สมกับคำว่า
 เป็นไท, เป็นไทไม่เป็นทาสของผู้ใด. ในที่นี้เป็นด้านจิต
 คำนวณญาณ ก็ไม่เป็นทาสของกิเลส; ถ้ายังเป็นทาสของ
 กิเลส ก็ยังไม่ใช่เป็นผู้อิสระ. รู้จักกิเลสไว้เสียให้ถี่ ๆ แต่มัน
 ก็ยาก มันก็ยาก, ยากอย่างยิ่ง ตรงที่ว่าคนเอากิเลสนั้นแหละ
 เป็นตัวตน; เมื่อเอากิเลสเป็นตัวกูเสียแล้ว ก็ไม่รู้สึกรว่ามี
 อะไรมาทำให้สูญเสียอิสรภาพ ก็เป็นไปตามอำนาจกิเลสหมด,
 แล้วก็หลงไหลจนเข้าโลง สิ้นไปชาติหนึ่ง ไม่มีอะไรสักชนิดหนึ่ง
 เรียกว่าเสียชาติเกิด.

.....

เอาละ, เป็นอันว่า เราได้พูดกันถึงเรื่องราว ธรรมะ
 ทำไม, ธรรมะทำไม, ชีวิตคืออะไร ชีวิตต้องการธรรมะใน
 ลักษณะไหน? และเมื่อชีวิตมีธรรมะแล้ว จะได้รับประโยชน์
 อะไร? คำตอบมีอยู่ในคำบรรยายที่พูดมาแล้ว ขอให้ใช้ให้
 เป็นประโยชน์ ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้, ไม่มีใครช่วยได้.
 ถ้าบุคคลนั้น ๆ ไม่สนใจที่จะเข้าใจ, และเอาไปใช้ให้เป็น
 ประโยชน์ แล้วไม่มีใครช่วยได้, พระพุทธเจ้าก็ช่วยไม่ได้.

พระพุทธเจ้าช่วยได้ ก็ต่อเมื่อผู้นั้นฟังธรรมของพระองค์
ไปใคร่ครวญดู แล้วปฏิบัติตาม จึงจะได้รับประโยชน์
ว่าพระพุทธเจ้าช่วยได้. เดียวนี้แม้แต่เรื่องที่ตรัสไว้
อย่างไรก็ไม่ได้สนใจ ไม่ได้เข้าใจ แล้วไม่ได้ปฏิบัติตาม;
นี่เรียกว่า พระพุทธเจ้าก็ช่วยไม่ได้. จะมานั่งอ้อนวอน
บวงสรวงกันอีกสักกี่ครั้ง มันก็เป็นเรื่องอื่นไป, ไม่ใช่เป็น
พุทธศาสนา, เป็นไสยศาสตร์เป็นอย่างอื่นไป.

ขอให้ระมัดระวังไว้ด้วย ว่าไสยศาสตร์กับพุทธ-
ศาสตร์ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน. ไสยะ แปลว่า หลับ,
ไสยศาสตร์ก็เป็นศาสตร์หลับ, ศาสตร์ของคนหลับ ศาสตร์
ที่ทำให้หลับ. นัพุทธะ นั้นแปลว่า ตื่น พุทธศาสตร์ ก็คือ
ศาสตร์ของคนตื่น ทำให้ตื่น มีความตื่น, พุทธศาสตร์กับ
ไสยศาสตร์ต่างกัน.

ถ้าเอาพระเครื่องมาแขวนคอกันบ้างแล้ว ก็ขอให้
เป็นพุทธศาสตร์, อย่าให้เป็นไสยศาสตร์เลย คือ ให้มันเป็น
เรื่องบอกให้รู้ว่า ทุกสิ่งมีเหตุมีปัจจัย เป็นไปอย่างนั้น
เอง; ไม่ต้องหัวเราะ ไม่ต้องร้องไห้ พระเครื่องก็จะ
คุ้มครองไว้ได้ ไม่ต้องเป็นทุกข์. ถ้าเอามาสำหรับแขวน

เพื่อบวงสรวงอันวอน มันก็เป็นเรื่องหลอกตัวเอง
ทำชั่วทั้งที่พระเต็มคอ มันก็ถูกตำรวจึงตาย ทั้งที่พระเต็มคอ
นั้นนะคุมไปไม่ได้, เป็นเพียงสำหรับศาสตร์ของคนหลับ.

ฉะนั้นเราเป็นพุทธศาสตร์กันเถิด, เป็นพุทธบริษัท
กันเถิด, รู้จักชีวิตอย่างที่พุทธบริษัทควรจะรู้, แล้วก็ดำเนิน
ชีวิตนั้นไป อย่างที่พุทธบริษัทควรจะทำ, แล้วเราก็จะ
ได้รับผลนั้น เต็มตามที่พุทธบริษัทควรจะได้รับ เป็นแน่นอน.
หวังว่าผู้ที่สนใจจะเป็นพุทธบริษัทให้ถูกต้องนี้ จะได้คิดนึก
ในเรื่องเหล่านี้ ให้ถูกต้องตามความจริงของธรรมชาติ
เพราะมันเป็นเรื่องของธรรมชาติ, เป็นเรื่องของกฎของ
ธรรมชาติ เป็นเรื่องหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ แล้วก็
เป็น เรื่องผลเกิดขึ้นตามหน้าที่นั้นๆ.

สิ่งสุดท้ายที่อยากจะพูดอีกนิด ก็คือเรื่อง การ
บังคับตัวเอง; ถ้าไม่มีการบังคับตัวเอง ก็มีธรรมะ
มาบังคับตัวเอง กิเลสมันก็จะบังคับตัวเอง; กิเลสมันก็
จะเป็นผู้ปกครอง เอากิเลสเป็นตัว เป็นตัวของตัว, ทำไป
ตามอำนาจของกิเลส อย่างนี้เรียกว่า ไม่มีการบังคับตัว

คือไม่มีการบังคับกิเลส. ถ้าเห็นว่ากิเลสเป็นศัตรู ก็มี
ธรรมะมาบังคับกิเลส, อย่างนั้นก็เรียกว่าบังคับตัวเอง.

ที่พูดนี้ก็หมายความว่า ทุกอย่างต้องทำเอง, ต้อง
ทำเอง ต้องช่วยตัวเอง ต้องโดยตัวเอง เพื่อตัวเอง, ของ
ตัวเอง ไม่มีใครที่จะมาทำแทนให้ได้. ถ้าในเรื่องจิตใจ ไม่ใช่
เรื่องทำไรทำนา ซึ่งคนอื่นมาช่วยทำแทนให้ได้; แต่ถ้า
เป็นเรื่องจิตใจที่จะชนะกิเลสดับทุกข์แล้ว มันเป็น
เรื่องที่ต้องทำเอง. ขอให้รู้จักตนเอง ว่าชีวิตเป็นอย่างนี้,
ขอให้มีความเชื่อด้วยตนเอง ว่าชีวิตสร้างมาสำหรับจะดับ
ทุกข์ได้, แล้วก็พยายามที่จะบังคับตัวเอง ให้ทำอย่างนั้น
จนกระทั่งมองเห็นผลก็พอใจในตัวเอง, พอใจในตัวเอง ก็ยก
มือไหว้ตัวเองได้ เรื่องมันก็จบแหละ.

สวรรค์อยู่ที่การยกมือไหว้ตัวเองได้, ถ้ามองดู
ตัวเอง แล้วเกลียดชังน้ำหน้าตัวเอง เป็นนรก, เป็นนรก
ที่นั่นและเดี่ยวนั้น ไม่ว่าอยู่ที่ไหน ไม่ว่าชาติไหนภาษาไหน.
นรกอยู่ที่การเกลียดชังตัวเอง, สวรรค์อยู่ที่การพอใจ
ตัวเอง จึงควรจะทำทุก ๆ อย่าง ให้เกิดความพอใจตัวเอง
เคารพตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเอง ได้อยู่ทั้งคืนทั้งวัน จนกว่า
จะสูงไปกว่านั้นก็คือว่า ประพฤติปฏิบัติให้มันว่างจากตัว
ตน ไม่มีปัญหาเหลืออยู่อีกต่อไป, หมกปัญหาโดยประการ

ทั้งปวง, เหลือแต่ชีวิตฝ่ายอสังขะ ฝ่ายโลกุตตระ ซึ่งไม่
รู้จักดับ ไม่รู้จักเกิด เป็นอมตธรรม.

เอาละ, ได้พูดมาพอสมควรแก่เวลาแล้ว แล้วเป็น
เรื่องพูดอย่างประหยัดเวลา ไม่อ้อมค้อม และไม่เกรงใจ, เห็น
ว่าอะไรควรจะพูดก็พูด แล้วก็พูดกันในที่ศักดิ์สิทธิ์ คือพูดกัน
กลางดิน เป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นพยานอันศักดิ์สิทธิ์.
ดินนี้เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะว่าพระพุทธเจ้าท่านประสูติ
กลางดิน, เพราะว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้กลางดิน, เพราะ
ว่าพระพุทธเจ้าท่านสอนทั่วไปก็กลางดิน, พระพุทธเจ้าอยู่
กฏิพัติน, ในที่สุดพระพุทธเจ้ากนิพพานที่กลางดิน ดุซึ
มันมีอะไรเหลือ; ฉะนั้นดินมีความศักดิ์สิทธิ์ดังที่พูดอย่างนี้.
เดี๋ยวนี้เรามานั่งพูดกันกลางดิน มีดินเป็นพยานแห่งการ
พูดจา ว่าเราได้พูดกันอย่างนี้จริง. ท่านผู้ใดจะนำไปใช้ให้
เป็นประโยชน์อย่างไร ก็จะเป็นประโยชน์แก่ผู้นั้นอย่างนั้น,
แล้วเชื่อว่า จะมีแต่ความเจริญองกงามก้าวหน้า ไม่เสียที่ที่
ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และได้รับดีพระพุทธานุชา.

ขอให้สำเร็จประโยชน์ ในกาที่เป็นพุทธบริษัท
มีความสุขอยู่ทุกที่พาราตริกาลเทอญ.

รายชื่อหนังสือ ชุดลอยปฐม

อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่	อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่
๑.	คู่มือมนุษย์	๔	๓๗.	นรกกับสวรรค์	๑
๒.	ศิลปะแห่งการดู ด้วยตาทุกสัมผัสปัญญา	๑	๓๘.	ดับทุกข์สิ้นเชิง	๑
๓.	ศิลปะแห่งการมีพระพรเจ้า อยู่กับนอกใจตัว	๑	๓๙.	มรดกธรรมคำกลอน	๑
๔.	ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด	๑	๔๐.	ทิศทองหก	๑
๕.	ธรรม ๒๔ เหลี่ยม (มีภาษาจีน)	๔	๔๑.	ฟ้าสว่างทางธรรมโฆษณณ์	๒
๖.	พูดกับแดน	๑	๔๒.	ฟ้าสว่างทางฝ่ายบรรพชิต	๑
๗.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๑	๑	๔๓.	มทรสพของพระอรหันต์	๑
๘.	เห็นธรรมชาติ คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง	๒	๔๔.	ปรมาัตถธรรมกลับมา ตอนที่ ๑	๑
๙.	ธรรมโอสธสำหรับโลก	๑	๔๕.	เช่นนั้นเอง	๑
๑๐.	ความสุขภาพอนามยทางจิต	๑	๔๖.	ความสะอาด ความสว่าง ความสงบ	๑
๑๑.	ปรมาัตถธรรมคำกลอน	๑	๔๗.	อะไร ๆ ในชีวิตสักแต่ว่า เป็นเรื่องของจิตสิ่งเดียว	๑
๑๒.	นิพพานที่นั่นและเดี๋ยวนี้	๒	๔๘.	ปรมาัตถธรรมกลับมา ตอนที่ ๒	๑
๑๓.	ธรรมพรปีใหม่	๒	๔๙.	ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก	๑
๑๔.	ตถตาช่วยได้	๓	๕๐.	พบชีวิตจริง	๑
๑๕.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๒	๑	๕๑.	สมถวิปัสสนาสำหรับยุคปรมาณู	๑
๑๖.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๓	๑	๕๒.	ธรรมะที่ควรเติมลงในชีวิต	๑
๑๗.	คำของครู	๒	๕๓.	ฟ้าสว่างทางการเมือง	๑
๑๘.	พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเป็นกัลยาณมิตร	๑	๕๔.	ธรรมสังจะของสมถวิปัสสนา แห่งยุคปรมาณู	๑
๑๙.	ถอยหลังเข้าคลองกันเถิด	๑	๕๕.	ฟ้าสว่างทางปรมาัตถ์, อภิธรรม, อุบาสิกา และบรรพชิต	๑
๒๐.	การเก็บความโกรธเสียอย่าง	๒	๕๖.	ผัสสะ สิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม	๑
๒๑.	การปรุ่งเป็นทุกขอย่างยิ่ง การดับเป็นสุขอย่างยิ่ง	๑	๕๗.	ความสุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่ง ความสุข	๑
๒๒.	อาหารหล่อเลี้ยงใจ	๒	๕๘.	แนวตั้งเรปทั่วไปของการ พัฒนา	๑
๒๓.	ปัญญาภิริยาวิตุ	๑	๕๙.	ธรรมชีวิตกับความเป็นพรവാส	๑
๒๔.	พ้อมแม่สมบูรณแบบ	๒	๖๐.	การศึกษาและการรับปัญญา ในพระพุทศาสนา	๑
๒๕.	อานาปานสติและดับไม่เหลือ	๒	๖๑.	การบำเพ็ญบารมีที่ถูกต้องทาง	๑
๒๖.	ธรรมคติและธรรมคิตา	๑	๖๒.	ทำงานให้สนุกได้อย่างไร	๑
๒๗.	ความมั่นคงภายใน	๑	๖๓.	การทำวิปัสสนาและใจความ สำคัญของวิปัสสนา	๑
๒๘.	โลกพระศรีอารยอยู่แค่ปลายจุก	๒	๖๔.	หลุดพ้นเสียจากความหลุดพ้น	๑
๒๙.	การทำงานเพื่องาน	๑	๖๕.	ธรรมะเป็นคู่ชีวิต	๑
๓๐.	สันโดษไม่เป็นอุปสรรค แก่การพัฒนา	๑	๖๖.	รอยของพระธรรม	๑
๓๑.	ปฏิจสมุปปาทาคืออะไร?	๑	๖๗.	สิ่งทั้งปวงเป็นอนัตตา ในฐานะ เป็นหัวใจของพุทศาสนา	๑
๓๒.	เค้านเงินของธรรมะ และ อิทปิปัจจัยตา	๑	๖๘.	การทำชีวิตให้มีธรรมะ	๑
๓๓.	การอยู่ด้วยปัจจัยนี้ ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต	๑			
๓๔.	พุทศาสนาสรกับไสยศาสตร์	๑			
๓๕.	อานาปานสติภาวนา(มีภาษาจีน)	๒			
๓๖.	อิทปิปัจจัยตาในฐานะ สิ่งสูงสุดแห่งพระพุทศาสนา	๑			

ศีลธรรมกับคน.

ศีลธรรมเลว คนก็ได้ กลายเป็นผี
หาความดี ไม่ประจักษ์ สักเส้นขน
ศีลธรรมดี ผิดได้ กลายเป็นคน
ที่เลิศล้ำ ภูมิใจ ให้ตัวเอง.

ศีลธรรมต่ำ เปลี่ยนคน จนคล้ายสัตว์
จะกินกัด โกงกัน ขมั้นเขม็ง
ศีลธรรมสูง คนสดใส ไม่อวดแวง
ล้วนยำเกรง กันและกัน ฉันทันเพื่อนตาย.

ศีลธรรมนี้ ทุกวัน มันตายซาก
คนมีปาก ก็ไม่พาล่าม ให้ศีลธรรมหาย
ศีลธรรมกลับ มาเมื่อไร ทั้งใจกาย
คงจะหาย จากทุกข์ เป็นสุขเอง.

พ. ธีระวัฒน์